

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Дем'яненко Н. М.,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри педагогіки і психології вищої школи
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

**“Модель освіти, яка б відповідала потребам нового часу,
нового інтелекту й нової культури”**

Андрущенко В.П. Феномен освіти: у 5-ти книгах. Суми: Університетська книга, 2020. Кн.1. Поняття освіти: зміст та предметне поле: монографія. 452 с.; Кн. 2. Структурно-функціональний аналіз освіти: монографія. 592 с.; Кн. 3. Екзистенційний простір освіти: монографія. 500 с.; Кн. 4. Українська освіта: історія становлення, розвиток, модернізація: монографія. 560 с.; Кн. 5. Статті та інтерв'ю. 536 с.

У 2020 році побачило світ фундаментальне наукове видання у п'яти книгах “Феномен освіти”. Автор праці – Віктор Петрович Андрущенко, відомий учений, український філософ, член-кореспондент Національної академії наук, академік Національної академії педагогічних наук України, ректор Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Президент асоціації педагогічних університетів України і Європи.

“XXI століття називають століттям освіти, а інформаційне суспільство - новим, особливим етапом життєдіяльності цивілізації, де наука й освіта стають стратегічним чинником прогресу. Він базується на інтелекті, і його головною дійовою особою виступає людина, яка володіє інформацією й новітніми технологіями. Разом зі світом у фазу інформаційного суспільства вступає і Україна”, - так починає і узагальнює свою думку автор.

Лейтмотивом п'ятитомної праці є освіта як провідний чинник сталого суспільного розвитку, стратегічний фактор об'єднання і прогресу людства.

Названа публікація являє собою оригінальний доробок освітянина-науковця, практика, досвідченого управлінця. Про формування і розвиток людини у відкритому освітньому просторі. Роль учителя у становленні особистості. Пріоритети освітньої політики сьогодення й перспектив інформаційного суспільства. Даному виданню передували визнані в науковому середовищі монографії В.П. Андрущенко: “Роздуми про освіту” (2006), “Світанок Європи. Проблема формування нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття” (2011), “Організоване суспільство” (2005, 2018) та інші. За образним висловлюванням вченого: “Розвиток освіти (науки, культури, просвітництва) – своєрідний посох (нитка Аріадни), спираючись на який людство не тільки забезпечить своє виживання, а й піде сходами до нових вершин”.

Аналізуючи природу освіти в контексті цивілізаційного поступу, автор вбачає її у неперервності зв'язку поколінь шляхом передавання знань, досвіду, життєвої мудрості від батьків і прабатьків. А отже – у плеканні, навчанні й вільному вихованні (дитиноцентризм, “розширення поля свободи”, “осердечення освіти”) дитини на шляху поступового

входження в соціум. Орієнтиром тут, на думку науковця, слугують фундаментальні цінності – Свобода-Творчість-Культура: “Нова філософія освіти...є філософією Людини, яка існує в царині Свободи. Способом цього існування є творчість, а результатом – культура”. Освіта трактується як головний інститут соціалізації особистості, завдяки якому суспільство готує людину до життя, формуючи духовно й фізично, зрощуючи інтелект, розвиваючи моральні й естетичні якості, креативність і творчі здібності, виховуючи як особистість і громадянина.

Цілком закономірно, що в дискусії про сучасний зміст науки педагогіки, розширення й оновлення її термінологічного апарату вчений притримується визначення “освіти” як головної категорії педагогічного знання. Змістова і процесуальна цілісність поняття “освіта”, підпорядкування йому двох інших провідних категорій педагогіки – “виховання” і “навчання” підтверджується екскурсом в історію національної освіти, характеристикою основних етапів її розвитку, виявленням особливостей “педагогічної матриці” українського народу, розкриттям доробку славних співвітчизників, які забезпечили українській освіті світове визнання (Г. Ващенко, В. Вернадського, М. Драгоманова, М. Пирогова, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, К. Ушинського, П. Юркевича та багатьох інших). Наголошуючи на європейському векторі трансформації українського суспільства, європейській стратегії реформування освіти, автор проводить ідею єдності національного і загальнолюдського, формування інтегративного світогляду особистості, взаємоіснування і взаємодоповнення освітньої традиції, наукової інноватики з урахуванням досвіду модернізації освіти розвинених країн Європи. “Освіта майбутнього вибудовується органічним переплетінням того, що завжди сприймалося як краще й водночас як відповідь на виклики постійно мінливого суспільства”.

Логічним є авторський перехід від аналізу змісту й наступності основних ланок освіти – дошкілля, середньої, вищої школи до концепції її позитивності, визнання освіти впродовж життя не лише механізмом адаптування людини до змін інформаційного суспільства, а й формування її активної суб’єктності. “Розкриття й збагачення індивідуальних можливостей через саморозвиток і самоактуалізацію особистості”. Аналіз формальної, неформальної та інформальної освіти у спадкоємності всіх її етапів, розгляд неперервної освіти з позицій вирішення проблем зайнятості населення, подолання безробіття, професійного перенавчання, акцентування на освіті найстарших поколінь, актуалізація андрагогічної моделі навчання – далеко не повний перелік питань, піднятих у ракурсі освіти впродовж життя глобалізованого суспільства. “Залишатися конкурентоспроможною в життєвому просторі, де наукові знання подвоюються і потроюються фактично щороку – виклик сучасній людині і суспільству”. Навчити послідовно освоювати нове знання в міру його перманентного накопичення й розвитку, оперативно аналізувати й диференціювати обвальний потік інформації, виокремлюючи важливу і необхідну, тобто навчити людину вчитися – таким є бачення вченого стартового і водночас перспективного завдання освіти в ідеї її безперервності.

Не випадково, чи не найважливішою темою представленого видання, яка в силу актуальності й невичерпності проходить майже через кожную наукову публікацію В.П. Андрущенка, залишається Вчитель. Цього разу –

авторитет учителя. На тлі масиву беззаперечних чинників - когнітивних (знання предмета, ерудиція, застосування перспективних методів навчання), психологічних (темперамент, артистизм, лідерство, почуття гумору, довіра, доброзичливість), соціальних (статус, повага, місце в суспільній ієрархії, громадянська свідомість), наголос здійснено на моральному авторитеті педагога. “Висока моральність особистості вчителя стає основним джерелом його авторитету і сили впливу на учня, студента, вихованця”, підґрунтям формування відносин учитель-учень як умови розвитку освітніх процесів. Актуалізується твердження – “справжній авторитет ґрунтується на суб’єкт-суб’єктних відносинах учителів і учнів у процесі їх співпраці, проявляється в реалізації ідеї “радості навчання”. Контекстно розкриваються філософські, психологічні, соціологічні, антропологічні аспекти формування позитивного навчального досвіду у творчій співдіяльності педагога і учнів. З урахуванням розвиненого в науково-педагогічному полі відносницького підходу сутність освіти визначається як “процес суб’єкт-суб’єктної взаємодії вчителя і учня, спрямованої на передачу (засвоєння) знань, формування вмінь і навичок, виховання культури мислення і почуття, здатності до самонавчання і самостійної життєтворчості”. Трактатування здавалося б дещо формалізованим, якби не розуміння того, що суб’єкт-суб’єктна взаємодія в освітньому процесі несе передусім виховну функцію, вирощування особистості (за текстом – “ціннісно-гуманістичної особистості”) та загалом спрямована на подолання загострених сьогодні тенденцій деморалізації суспільства. Саме вчитель у співпраці й співтворчості з учнем стає тим важелем, який з педагогічно доцільних позицій, професійно й відповідально має розвинути ціннісну сферу особистості - її духовність і моральність, задати напрямок на самовдосконалення.

Від “людиноцентрованості, духотворчості освіти” автор веде лінію “педагогіки духовності”, називаючи її “педагогікою вселюдності з базовими цінностями Добра, Справедливості, Честі, Гідності”. Розкриває її значення не лише як засобу духовного зростання особистості, а й передумови єдності людства, реалізації “основного принципу організації і змісту освіти XXI ст. – уміння “жити разом”. Не можна не погодитися, що в умовах глобальних загроз і пандемії життєздатність людства зумовлюється передусім злагодженістю устремлінь і дій, зміст і спрямованість яких має визначити наука, а донести до свідомості людей життєствердна освіта. Освіту очікує її перезавантаження і стратегічно-змістова переорієнтація зі спрямованістю на зміцнення духовно-світоглядної платформи та практико орієнтованої життєдіяльності, посилення прагнення до повноцінного життя, підтримки впевненості людей у майбутньому, а отже, створення моделі освіти, яка б відповідала потребам нового часу і високої культури.